

Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku
v rokoch 1918 – 1938

ANDREJ ŽITŇAN

EVANGELICAL CHURCH OF AUGSBURG CONFESSION IN SLOVAKIA BETWEEN 1918-1938 by
Andrej Žitňan

*

DIE EVANGELISCHE KIRCHE DES AUGSBURGISCHEN BEKENNTNISSES IN DER SLOWAKEI IN
DEN JAHREN 1918 – 1938 von Andrej Žitňan

Dejiny Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (ďalej ECAV) na Slovensku sú nesporne veľmi zaujímavou súčasťou histórie nášho národa. Avšak samotný vznik a prvé desaťročia života cirkvi ešte stále čakajú na podrobné a vyčerpávajúce spracovanie. Literatúry, ktorá by sa zaoberala dejinami ECAV na Slovensku počas prvej Československej republiky nie je veľa. Väčšinou sa táto téma spájala s komplexnejšími dejinami cirkvi.¹ Keďže je potrebné pripomínať si vlastné korene, zaslúžila by si uvedená oblasť našej minulosti iste väčšiu pozornosť. Vo svojej stručnej práci si iste netrúfam podrobne referovať o prvých dvoch desaťročiach života ECAV na Slovensku. Zameriavam sa skôr na prelomové obdobia, teda na samotný zápas o vytvorenie a konštituovanie cirkvi a na jej postoje a zápasy v zložitom období druhej polovice tridsiatych rokov. Tá bola v celej Európe poznačená napätými a mnohoznačnými zápasmi, v ktorých nebolo jednoduché vyznať sa.

Vznik a štruktúra Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania

Pre pochopenie viacerých problémov ECAV na Slovensku je dôležité porozumieť zriadeniu cirkvi. Bez vysvetlenia terminológie by rovnako mohlo dôjsť k niektorým nedorozumeniam, keďže rovnaké pomenovanie úradu (napr. biskup) v rímskokatolíckej a evanjelickej cirkvi má odlišný význam.

Evanjelická cirkev, ktorá vzišla z reformácie v 16. storočí je organizovaná nie hierarchicky, nadnárodne, ale skôr demokraticky a teritoriálne. Má teda vysokú mieru samosprávy – autonómie v tom štátnom útvere, v ktorom pôsobí.

---

1 Napr. VESELÝ, D.: *Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku*. Liptovský Mikuláš 2004; alebo o niečo širšie spracovanie danej problematiky v tretej časti súborného diela *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry*, P. UHORSKAI – E. TKÁČIKOVÁ a kol. (zost.), Liptovský Mikuláš, 2002.

Pritom však musí brať do úvahy aj politickú a spoločenskú situáciu a definovať svoj vzťah k štátnej moci. Autonómia je zabezpečená zásadou, že každá moc vychádza v zásade z cirkevného zboru. Ten ju vykonáva na *konventoch*, čiže zasadnutiach všetkých dospelých členov cirkevného zboru. Popri konvente má zodpovednosť za dôležitejšie otázky života cirkevného zboru *presbyterstvo* tvorené presbytermi, ktorých navrhuje a volí konvent. Predsedníctvo cirkevného zboru tvorí volený farár a dozorca – ide teda o paritný, pomerný model riadenia. Tento systém sa nazýva synodálno-presbyteriálny.² Funguje na všetkých úrovniach vedenia cirkvi od cirkevného zboru, cez senioráty, dištrikty až po tzv. generálnu cirkev.³ Cirkevná autonómia zároveň ochraňuje cirkev pred zasahovaním štátu do jej výsostných kompetencií.

Už sme spomínali fakt, že teritoriálne delenie cirkvi, teda že hranice pôsobenia predstaviteľov cirkvi sú totožné s hranicami štátu, v ktorom sa cirkev nachádza. Kvôli prehľadnejšej organizácii sa generálna cirkev delí na dištrikty (porovnateľné s diecézami v rímskokatolíckej cirkvi), na čele ktorých stojí biskup a dištriktuálny dozorca. Každý dištrikt je rozdelený ešte na senioráty, každý s podobným počtom cirkevných zborov.

Evanjelická cirkev v bývalom Uhorsku teda fungovala v rámci jeho hraníc a viac či menej musela vo svojich zákonoch a ustanoveniach brať do úvahy aj politickú atmosféru. Po rozpade Uhorska bolo nutné reorganizovať zriadenie cirkvi jednak v nových hraniciach, ale hlavne v nových štátnych pomeroch. Toto úsilie však nebolo bezproblémové. Podobne ako sa neustále objavovali revizionistické snahy z maďarskej strany voči Československu a jeho hraniciam, aj evanjelická cirkev sa musela vysporiadať so snahou vedenia

---

2 Kvôli lepšej predstave uvediem celú štruktúru ECAV (bola ustanovená na synode v Trenčianskych Tepliciach v roku 1921, pozri rovnomennú kapitolu). Na všetkých úrovniach cirkevnej správy rozhodujú presbyteriá a konventy, vždy pod vedením paritne zastúpeného predsedníctva – zo stavu ordinovaných a neordinovaných (duchovný a laik). Na úrovni zboru teda predsedníctvo tvorí senior a seniorálny dozorca, schádza sa tiež seniorálne presbyterstvo a seniorálny konvent; na úrovni dištriktov predsedníctvo tvorí dištriktuálny biskup a dištriktuálny dozorca (niekedy aj inšpektor), schádza sa dištriktuálne presbyterstvo (zavedené práve na synode v Tepliciach, dotedy ho nahrádzal iba dištriktuálny konvent) a dištriktuálny konvent; na úrovni generálnej cirkvi predsedajú generálny biskup (do roku 1951 ním bol služobne starší dištriktuálny biskup) a generálny dozorca, raz do roka sa schádza generálne presbyterstvo a generálny konvent; zákonodarným orgánom cirkvi je synoda, ktorá sa zvoláva podľa potreby.

3 Názov neznamená nič militantné, ide o historicky zaužívaný technický termín pre vyjadrenie celej cirkvi fungujúcej na konkrétnom území, resp. v konkrétnom štátnom útvare.

cirkvi o jej zachovanie v rámci pôvodného Uhorska. Predstavitelia evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (luterská vetva reformácie) v Uhorsku boli totiž národnosti maďarskej (resp. pomadžarčení Slováci), napriek tomu, že výraznú početnú prevahu mali slovenskí veriaci. Bol to jeden z dôsledkov silných maďarizačných snáh presadzovaných uhorskými úradmi aj v cirkvi. Preto sa snažili vyzývať veriacich, aby zotrvali v pôvodnom uhorskom štáte a tým zároveň aj v cirkvi pod maďarským vedením.

Na čele takýchto snáh stáli pochopiteľne biskupi. Biskup Potiského dištriktu *Henrik Geduly* sa slovenským evanjelikom prihovril pastierskym listom. (Šlo o prvý Gedulyho pastiersky list písaný po slovensky, avšak s mnohými gramatickými a štylistickými chybami zo 16. novembra 1918). Vo svojom liste sa biskup obrátil na veriacich najprv so sľubmi, že v pôvodnej vlasti budú môcť svoju vieru, vzdelanie, otcovské tradície, literatúru tvoriť a prehlbovať slobodne v materinskej reči. Pokračuje výstrahami pred spolčovaním sa s Čechmi poukazom na to, či vraj bude možné v takomto štátnom zväzku udržať si národnú slobodu, či bude cirkev natoľko dotovaná štátom, ako predtým, či prežije vo veľkom rímskokatolíckom mori.⁴ Tým sa samozrejme dotkol cítenia slovenských evanjelikov, ktorí podobné sľuby vnímali skôr ako cynický výsmech. Prenasledovanie, trestanie, štátny dozor nad národne uvedomelými kňazmi, ďalej zákaz vyučovať po slovensky na cirkevných školách, zákaz používať slovenčinu počas rokovaní cirkevných grémií a mnohé iné krivdy hovorili sami za seba.

Podobne sa zachoval aj biskup Banského dištriktu *Alexander Raffay*. Tiež oslovil slovenských veriacich pastierskym listom, avšak na rozdiel od Gedulyho sa nepokúšal ani o nedokonalú slovenčinu – list bol písaný po maďarsky. K pastierskemu listu pripojil ešte zvláštny prípis pod názvom *Dohodnutie v otázke krokov, ktoré by sa mali urobiť na zachránenie integrity a jednoty evanjelickej cirkvi uhorskej*.⁵ Už samotný názov napovedá, aký bol cieľ prípisu. Čo sa obsahu týka, nešetril sľubmi finančných výhod, absolútnych práv na používanie slovenčiny a pod. Raffayova snaha pokračovala aj osobnou intervenciou v Martine. Tu sa 28. novembra 1918 uskutočnilo stretnutie, kde sa biskup vyslovil v prospech zachovania jednotnej cirkvi aj napriek zániku Uhorska. Vzhľadom na uvedenú teritoriálnu zásadu bola táto požiadavka už

4 Plné znenie pastierskeho listu aj s reakciou redakcie naň publikovali *Cirkevné listy* 32, november-december 1918, 11-12, s. 267-272.

5 Tamže, s. 273.

vopred odsúdená na neúspech, čo jednoznačne vo svojej odpovedi biskupovi vyjadril aj dozorca turčianskeho seniorátu dr. Ján Vanovič.

Akékoľvek sľuby a ústupky zo strany vedenia uhorskej evanjelickej cirkvi však už nič nemohli zmeniť na tom, že slovenskí evanjelici túžili po zriadení vlastnej cirkvi v rámci hraníc nového štátu. Túto vôľu vyjadrili už 4. novembra 1918 na porade v Liptovskom Mikuláši duchovní aj svetskí predstavitelia cirkvi.⁶

Nová cirkev však ostala bez vedenia, keďže sídla biskupov sa ocitli mimo hraníc ČSR. Zodpovední cirkevní predstavitelia (v tom čase hlavne národne uvedomelí farári, seniori, dozorcovia) preto požiadali o pomoc štát, konkrétne ministra s plnou mocou pre Slovensko dr. Vavra Šrobára. Ten žiadosti vyhovel a zvolal poradu s cieľom vyriešiť naliehavú otázku zriadenia evanjelickej cirkvi na Slovensku. Porada sa uskutočnila 21. januára 1919 v Žiline. Z asi 70 prítomných bolo najviac farárov a dozorcov, učiteľov pomerne málo.⁷ Zásadná otázka bola, ako spravovať cirkev do synody, ktorá jediná mala legitímne právo ustanoviť vedenie cirkvi. Ďalší závažný problém predstavovala otázka, ako uhájiť cirkev pred maďarizačnými snahami viacerých svojich predstaviteľov. V memorande vydanom účastníkmi porady je vyjadrená jednoznačná snaha zachovať autonómiu cirkvi, hoci na prechodný čas bolo nutné niektoré zvrchované práva cirkvi zveriť štátu, aby sa takto mohla situácia cirkvi čo najrýchlejšie konsolidovať.⁸ Za týmto účelom bola navrhnutá *Generálna rada*, ako orgán spravujúci cirkev do najbližšej synody.

Na základe žilinskej porady vydal Šrobár 30. januára 1919 pod číslom 875 *Nariadenie o dočasných ustanoveniach pre cirkev ev. a. v. na Slovensku*.⁹ V § 1 bola zabezpečená samospráva cirkvi v rovnakom rozsahu ako v Uhorsku, hoci boli na prechodný čas zrušené viaceré orgány cirkevnej správy. Okrem farárov, učiteľov a kantorov (organistov) boli v § 3 funkcie zbavení všetci cirkevní, dištriktuálni a generálni hodnostári. Účelom bolo zabrániť predstaviteľom ev. cirkvi, ktorí pôsobili mimo územia štátu, konkrétne v Maďarsku, zasahovať do fungovania cirkvi, o čo sa, ako sme mali možnosť vidieť, pokúšali. V tom istom paragrafe sa však vytvárala aj možnosť poveriť doterajších hodnostárov,

6 JANOŠKA, J.: *Sriadenie a vývin cirkvi po roku 1918*. In: *Almanach cirkvi evanjelickej a.v. na Slovensku z rokov 1919-1928 (do 1930)*, F. RUPPELDT (zost.), Martin 1930, s. 27.

7 *Cirkevné listy* 33, február-marec 1919, 2-3, s. 53.

8 *Memorandum slovenských evanjelikov a. vyzn. duchovného a svetského stavu*. *Cirkevné listy* 33, február-marec 1919, s. 66.

9 Ústredný archív ECAV na Slovensku, Bratislava (ďalej ÚA ECAV), fond (f.) Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č. 1.

aby vykonávali svoje dovtedajšie povinnosti. Myslelo sa samozrejme na osvedčených národovcov. Podobne sa okrem zborových konventov rušili aj všetky ostatné cirkevné grémiá a nahradili sa seniorálnymi a dištriktuálnymi radami. Ako vrcholný orgán cirkvi bola na základe dočasných ustanovení 17. februára 1919 menovaná 26-členná Generálna rada s paritným zastúpením duchovného a svetského stavu, pričom dvaja členovia boli z radov evanjelických učiteľov. Na uprázdnené miesta seniorov a dištriktuálnych biskupov mala generálna rada podľa § 6 poveriť jedného z farárov z toho ktorého seniorátu, resp. dištriktu. Ustanovená bola aj úradná reč. Na úrovni zborov a seniorátov rozhodovala reč väčšiny zúčastnených, od dištriktov vyššie bola úradnou rečou slovenčina. V § 9 sa ustanovilo nové rozdelenie cirkvi do dvoch *dištriktov* – Západného (nachádzalo sa tu 8 seniorátov) a Východného (nachádzalo sa tu 9 seniorátov). Štát sa zároveň zaviazal prevziať všetky finančné záväzky voči cirkvi tak, ako ich cirkvi vyplácala Uhorská monarchia. Posledný, 15. § potvrdzuje platnosť nariadenia iba na prechodnú dobu, do zvolania synody, čo sa malo udiť najneskôr o dva roky.

Generálna rada sa ujala činnosti na svojom prvom zasadnutí 2. apríla 1919 pod vedením vládneho referenta Jána Šimkovica. Na základe prečítaného nariadenia č. 875 sa volili a zvolili administrátori. Boli to dočasní cirkevní funkcionári, keďže k ich voľbe nedošlo na všeobecných volebných konventoch, ale boli ustanovení „zhora“, čím sa porušila jedna zo zásad zriadenia cirkvi. Za administrátora biskupstva Západného dištriktu bol zvolený Samuel Zoch, administrátorom dištriktuálneho inšpektorstva sa stal dr. Milan Ivanka, ktorý bol zároveň ustanovený za generálneho inšpektora. Východný dištrikt bol na základe voľby administrovaný Jurajom Janoškom, za inšpektora bol zvolený Ján Ružiak. Jednohlasne boli do funkcie predsedov Generálnej rady zvolení Juraj Janoška a dr. Milan Ivanka, tajomníkom sa stal Vladimír Čobrda a zapisovateľmi Vladimír Čobrda za duchovných a dr. Ján Rumann zo stavu laického.¹⁰

Všetci zvolení predstavitelia boli známi svojou činnosťou v prospech slovenských evanjelikov ešte z predvojnových čias. Dalo by sa preto očakávať, že patrične využijú príležitosť a dajú pocítiť teraz už menšine maďarských, ale aj nemeckých evanjelikov, čo znamená národnostný útlak. Nestalo sa. Administrátori boli dosť prezieraví na to, aby svoju úlohu pochopili v širších súvislostiach a aby vybudovali cirkev, kde nájdu svoj duchovný domov nielen

10 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č.1, zápisnica zo zasadnutia generálnej rady v Bratislave 2. apríla 1919, s. 8.

Slováci, ale veriaci všetkých národností na území nového štátu. (Na území Slovenska ostalo približne 20-tisíc maďarských a 30-tisíc nemeckých evanjelikov.¹¹) To potvrdzuje aj žiadosť Generálnej rady adresovaná ministrovi Šrobárovi o vymenovanie ďalších štyroch členov rady – po dvoch maďarskej a nemeckej národnosti.

Činnosť teraz už 30-člennej Generálnej rady pokračovala na ďalších dvoch zasadnutiach. Obe sa konali v Turčianskom sv. Martine vždy v septembri 1919 a 1920. Prvé zasadnutie sa zaoberalo hlavne problematikou cirkevného školstva (na túto tému bližšie v osobitnej kapitole). Riešili sa otázky nedostatku slovenských evanjelických učiteľov aj ohlasované poštátnenie cirkevného školstva. Na zasadnutí v roku 1920 sa už jednoznačne určil dátum ohlasovanej synody na 18. januára nasledujúceho roku. Zároveň sa stanovilo aj miesto jej konania – Trenčianske Teplice. Delegáti sa dohodli na termíne volieb synodálnych delegátov, ktoré sa mali v zboroch uskutočniť najneskôr do 30. novembra 1920. V tejto súvislosti bol vypracovaný a rozposlaný do jednotlivých zborov „*Návrh na zriadenie evanjelickej cirkvi na Slovensku*“. Zároveň dr. Janoška s dr. Ivankom požiadali o povolenie synody prostredníctvom prosbopisu prezidenta ČSR dr. T. G. Masaryka. 9. decembra 1920 ministerská rada povolenie udelila.¹² Medzitým sa uskutočnili voľby synodálnych delegátov. Chúlostivé národnostné otázky (refrén, ktorý sa bude v drobných obmenách v živote cirkvi opakovať veľmi často) však zabránili voľbám v národnostne zmiešaných zboroch. Aktuálny počet volených synodálov bol 59.

Zvolanie synody bolo rozhodujúcim krokom v prvých rokoch existencie cirkvi, keďže dočasné nariadenia a isté obmedzenie autonómie veľmi často napádali hlavne maďarskí a nemeckí evanjelici ako dôkaz zneužívania cirkvi štátnou mocou na potláčanie národnostných menšín. Cirkev v každom prípade veľmi naliehavo potrebovala konečnú úpravu svojho zriadenia, aby sa mohla naplno rozbehnúť jej činnosť v búrlivých rokoch veľkých politických zmien po 1. svetovej vojne. V januári a februári 1921 sa tento zámer uskutočnil.

---

11 ŠVORC, P.: *Vznik samostatnej evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku ako súčasť národnej emancipácie Slovákov (1918-1921)* In: *Miscellanea anno 1999*, P. KÓNYA – R. MATLOVIČ (zost.), Prešov 2000, s. 145.

12 JANOŠKA, J.: *Synoda roku 1921*. In: *Almanach cirkvi evanjelickej a. v. na Slovensku z rokov 1919-1928 (do roku 1930)*, F. RUPPELDT (zost.), Martin 1930, s. 31.

Synoda v Trenčianskych Tepliciach

Delegáti synody sa schádzali do Trenčianskych Teplíc už 17. januára 1921, aby v popoludňajších hodinách neformálne prerokovali priebeh synody, jej otvorenia a rokovania. Samozrejme celý program synody bol už vopred synodálnym výborom starostlivo pripravený. Na stretnutí malo ísť skôr o doladenie otázok, ktoré sa mohli vyskytnúť na tvári miesta. Avšak už tu sa ukázali námietky maďarských a nemeckých delegátov so silným nacionálnym podtónom.

Vlastná synoda sa začala slávnostnými službami Božími v trenčianskom evanjelickom kostole po tom, čo delegátov slávnostne privítal minister pre správu Slovenska dr. Martin Mičura. Kazateľom bol dr. Janoška. Biskupský administrátor Západného dištriktu dr. Zoch prisľúžil zúčastneným Večeru Pánovu. Po skončení služieb Božích otvoril generálny inšpektor dr. Ivanka slávnostnú časť zasadania synody. Minister Mičura vo svojom príhovore vyzdvihol pozitívny prínos slovenských evanjelikov ku vzniku ČSR a dôležitosť synody a jej výsledkov nielen pre evanjelickú cirkev, ale pre reálnu možnosť prispieť ku konsolidácii pomerov v novom štáte.¹³

Synoda pokračovala 19. januára pracovným rokovaním v divadelnej sieni hotela Grand v Trenčianskych Tepliciach. Z pôvodne zvolených 59 delegátov bolo prítomných 54.¹⁴ Synoda teda bola uznášaniashopná a bolo možné pristúpiť k voľbe predsedov synody. Jednohlasne boli v tajnom hlasovaní zvolení z duchovného stavu Juraj Janoška a za laikov Vladimír Fajnor. Za podpredsedov boli zvolení: Pavel Sekerka, Abert Kuebecher, Ján Vanovič a Milan Ivanka; zapisovatelia: Otto Škrovina, Cyril Bodický, Emerich Varga, Bohuslav Klimo, Otakar Jamnický a Fridrich Déer.¹⁵ Synode sa prihovril predseda Vladimír Fajnor, po ňom sa o slovo prihlásil bratislavský senior dr. Karol E. Schmidt. Prečítal v nemčine deklaráciu nemeckých a maďarských delegátov zo Spišského, oboch Bratislavských a Tekovského seniorátu, v ktorom signatári žiadajú: 1.) aby synoda protestovala proti porušeniu autonómie a aby žiadala odvolať zákonné nariadenia ministra s plnou mocou pre správu Slovenska z 30. januára a 17. februára 1919, 2.) aby sa synoda rozpustila a pokračovalo sa v zasadaní len pod titulom obyčajného cirkevného zhromaždenia a 3.) aby toto zhromaždenie vyzvalo cirkevné zbory, ktoré by nanovo rozhodli o zvolaní ustanovujúceho snemu, a na ten by vyslali svojich

13 ŠVORC, P.: c. d., s. 151

14 JANOŠKA, J.: *Synoda roku 1921*, s. 31.

15 Tamže.

zástupcov.¹⁶ Tento dokument, ktorý negatívne poznačil atmosféru celej synody, dostala na preskúmanie a vyhotovenie odpovede päťčlenná komisia na čele s Michalom Bodickým. Ich odpoveď bola prednesená na rokovaní 26. januára, ale rokovalo sa o nej až na zasadaní 2. februára. Preto aj nemeckí a maďarskí delegáti neopustili synodu hneď po vystúpení K. Schmidta, ako mali pôvodne v úmysle. Nakoniec však ostali na synode až do konca, nechali sa zvoliť do pracovných skupín a prispeli k tvorbe synodálnych uznesení.

Synoda mala za úlohu v prvom rade ustanoviť zriadenie pre cirkev a dať jej konkrétnu a záväznú podobu vo forme cirkevnej ústavy. Za týmto účelom bolo menovaných päť výborov: administratívny, školský, hospodársky, právny a denníkový. Avšak vďaka národnostnému napätiu prenášajúcemu sa aj do pracovných skupín, sa práca synody komplikovala. Zvlášť, keď sa vyskytli prípady spolitizovania tohto problému, resp. účelného dezinformovania o situácii na synode v zahraničí.

Napriek všetkým problémom synoda spracovala pripravenú agendu na štrnástich plenárnych zasadnutiach od 19. januára do 4. februára. Výsledné formulácie prijatých zákonov a ustanovení boli upravované a dopracovávané až do mája, kedy sa synoda (25. a 26.5.) opäť zišla do Trenčianskych Teplíc.¹⁷ Synodáli prednesenú formuláciu ústavy schválili a postúpili vláde ČSR na schválenie, čo sa uskutočnilo na jej zasadaní 10. mája 1922. O päť dní neskôr ústavu podpísal minister pre správu Slovenska dr. Mičura a následne bola zverejnená v zberke zákonov č. 61 z r. 1923.

Ustanovenia synody, čo sa cirkevného zriadenia týka, sa zavŕšili voľbou a inštaláciou¹⁸ prvých dvoch biskupov 22. októbra 1922 v Liptovskom Mikuláši. Zároveň boli zvolení a inštalovaní aj dozorcovia. Biskupom Západného dištriktu sa stal Samuel Zoch,¹⁹ dozorcom Ľudovít Šimko.²⁰ Vo

16 ŠVORC, P.: c. d., s. 152.

17 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č.1, zápisnica zo zasadania generálnej rady ev. a v. cirkvi na Slovensku v Banskej Štiavnici 24. a 25. novembra 1921, článok 9, s. 12.

18 Ide o uvedenie do funkcie; v ECAV existuje iba jedno svätenie – kňazské; biskupi sú do úradu teda nie ordinovaní (vysvätení), ale ustanovení (inštalovaní).

19 ZOCH, Samuel (1882 Cerovo – 1928 Bratislava). Teológii vyštudoval v Šoproni a vo Viedni, ThDr. h. c. získal v Kansase USA, farár v Modre, 1919 administrátor biskupstva, od 1922 biskup Západného dištriktu ECAV, zaslúžil sa o založenie Teologickej vysokej školy, organizátor Zväzu evanjelickej mládeže, zakladateľ Hurbanovej ev. spoločnosti literárnej, 1927-28 predseda Zväzu ev. cirkví v ČSR, účastník viacerých medzinárodných cirkevných konferencií, spolujateľ a vydavateľ časopisu *Stráž na Sione*, župan Bratislavy a vládny

Východnom dištrikte bol tiež zvolený doterajší administrátor Juraj Janoška.²¹ Ako starší sa stal zároveň generálnym biskupom. Funkciou dištriktuálneho dozorca bol voľbou poverený Ján Rumann²². Prvý generálny dozorca, Ján Vanovič,²³ bol po zvolení inštalovaný neskôr, 29. novembra 1922 v Martine.²⁴

Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku sa nakoniec dočkala svojej ústavy – konštitúcie. Zďaleka to neznamenal koniec zápasov a vyriešenie všetkých problémov. Skôr naopak. Život cirkvi sa začínal a ďalšie ťažké boje stáli v ceste. V každom prípade synoda v Trenčianskych Tepliciach dokázala, že evanjelici na Slovensku majú predstaviteľov, ktorí sú schopní riešiť náročné problémy a viesť cirkev zodpovedne nielen voči jej členom, ale aj voči Bohu.

Zápas o jednotu cirkvi

Napriek tomu, že na synode sa uzákonila ústava cirkvi, ktorá bola onedlho na to aj štátom ratifikovaná, neznamenal to automatické vyriešenie všetkých problémov. Neprajníci sa aj naďalej snažili dosiahnuť svoje ciele. Niektoré maďarské zbory sa odmietali podriaďovať riadne zvolenému predsedníctvu cirkvi. Konkrétne išlo o dva zbory – Komárno a Šamorín. Situácia sa zmenila až v roku 1936, keď komárňanský zbor požiadaval o znovuprijatie do zväzku Ev. a. v. cirkvi na Slovensku, čomu Generálny konvent vyhovel. Nemecké zbory, ktoré v čase synody rozpútali silnú kampaň proti jej legitímnosti a za

---

komisár Bratislavskej župy (1918-1919), autor textu Martinskej deklarácie. Pozri: *Evanjelická encyklopédia Slovenska* (ďalej *EES*). Bratislava 2001, s. 426.

- 20 ŠIMKO, Ľudovít (1859 Martin – 1945 Senica). Lekár, signatár Martinskej deklarácie, člen SNR, dozorca Nitrianskeho seniorátu (1899-1922), dozorca Západného dištriktu (1922-1938). *EES*, s. 363.
- 21 JANOŠKA, Jur (1856 Dolný Kubín – 1930 Liptovský Mikuláš). Teológiu vyštudoval vo Viedni a v Rostocku, ThDr. h. c. 1923 Praha, farár v Liptovskej Sielnici, Jasenovej, Liptovskom Mikuláši, 1919 administrátor, od 1922 biskup Východného dištriktu, zároveň generálny biskup, založil a redigoval Cirkevné listy, redigoval časopis *Evanjelický kazateľ* a *Tranovský ev. kalendár*, 1898 založil a do 1924 viedol spolok *Transcius*, predseda *Hurbanovej ev. literárnej spoločnosti*, podpredseda *Svetovej aliancie pre medzinárodnú mierovú prácu prostredníctvom cirkvi*. Pozri: *EES*, s.151.
- 22 RUMANN, Ján (1876 Pribylina – 1925 Košice). Advokát, župan, dozorca Východného dištriktu. *EES*, s. 306.
- 23 VANOVIČ, Ján (1856 Dražkovec – 1942 Martin). Právnik, politik, publicista, dozorca *Turčianskeho seniorátu*, 1919 člen generálnej rady, generálny dozorca. Pozri: *EES*, s. 399.
- 24 RUPPELDT, F.: *Problémy a hlavné udalosti cirkvi r. 1919-1928*. In: *Almanach cirkvi evanjelickej a. v. na Slovensku z rokov 1919-1928 (do roku 1930)*, s. 43.

vytvorenie zvláštného dištriktu pre nemecké a maďarské zbory, sa so zriadením cirkvi bez svojho dištriktu podivuhodne rýchlo zmierili. K pokojnému vyriešeniu tohto problému prispelo z veľkej časti aj vytvorenie Bratislavského nemeckého seniorátu v roku 1923 v rámci Západného dištriktu. Nemecká otázka sa v cirkvi znova dostala do popredia až v 30-tych rokoch, hlavne pod vplyvom narastajúceho nacionalizmu v Nemecku. V roku 1939 sa vytvorila samostatná nemecká evanjelická cirkev na Slovensku, vtedy pozostávajúca už z troch seniorátov. Maďarská menšina v tejto dobe už nespôsobovala problémy, pretože po Viedenskej arbitráži prakticky všetky maďarské evanjelické zbory pripadli do nových hraníc Maďarska.

Nečakaný problém a rozkol v cirkvi spôsobil farár Ján Pelikán, vyslanec *Slovenskej luteránskej synody nezmeneného augsburského vyznania* v Spojených štátoch amerických. Táto národná synoda mala čo do učenia a praxe blízko k *synode Missourskej*.²⁵ Z toho vyplýval aj istý radikalizmus jej členov. Dôraz sa kládol na úplnú jednotu nielen v otázkach učenia, ale aj cirkevnej praxe. Tento exkluzivistický postoj viedol často k neznašanlivosti nielen voči rímskokatolíkom, reformovaným a ďalším vierovyznaniam, ale aj k evanjelikom, ktorí nezdieľali rovnaký postoj k praktickým otázkam cirkevného života. Pelikán spôsobil rozkol už v roku 1906 v zbore sv. Petra a Pavla v Chicagu, keď veriacich vyzval, aby sa na Večeru Pánovu prihlasovali u farára. Mnohí členovia zboru proti tejto praxi protestovali, až došlo k definitívnemu rozkolu a farár Pelikán s niekoľkými jemu vernými rodinami založil vlastný zbor.

V roku 1920 bol svojou synodou vyslaný na Slovensko pomáhať pri budovaní tamojšej evanjelickej cirkvi. Svoj zámer zverejnil v rozšírenom cirkevnom mesačníku *Cirkevné listy* pod názvom „*Prívet a výzva všetkým úprimným slovenským evanjelikom-luteránom...*“²⁶ Redakcia hneď za „*Prívetom*“ vyjadrila nádej, že napriek problémom, ktoré sa vyskytli medzi slovenskými evanjelikmi v USA, „*brat Pelikán prichodí k nám... v duchu smierlivom, sjednocujúcom.*“²⁷ Avšak táto nádej redaktorov sa nenaplnila.

---

25 V USA existuje viacero evanjelických synod (nejde o synodu v zmysle zákonodarného orgánu, ako napr. spomínaná synoda v Tepliciach, ale o samostatnú cirkev) zriadených nie na teritoriálnom princípe, ale na základe vlastných vieroučných, resp. liturgických dôrazov. Konkrétne Missourská synoda vznikla ako reakcia na isté liberálne tendencie v najväčšej evanjelickej synode v USA – Evanjelickej Lutheran Church in America (ELCA). Z toho potom vyplýva jej konzervativizmus a radikálnosť.

26 *Cirkevné listy* 34, august-september 1920, 8-9, s. 197.

27 Tamže.

Pelikán útočil proti legitímnosti synody v Trenčianskych Tepliciach, keďže ju zvolali „samozvanci“. Vadilo mu čiastočné porušenie zásady autonómie cirkvi v prechodnej dobe a zasahovanie štátu do cirkevných záležitostí. Pelikán zastával jednoznačné oddelenie cirkvi od štátu a chcel ho realizovať okamžite. Predstavitelia cirkvi v tom čase očakávali kroky vlády smerom k „slobodnej cirkvi v slobodnom štáte“ (viac o tom v ďalšej kapitole). Pripravovali sa aj na rozluku, ale odmietali rýchle riešenia, ktoré nezodpovedali realite cirkvi vychádzajúcej z niekoľko storočnej existencie so štátnou podporou. Pelikánovi sa podarilo založiť zbory vo Veľkej a v Eliašovciach. Aj to bolo spôsobené národnostným problémom. Oba zbory boli totiž jazykovo zmiešané. Pôsobili v nich nemecky hovoriaci farári, pričom slovenskí veriaci si žiadali vlastného kňaza. Vzhľadom na akútny nedostatok slovensky hovoriacich farárov v tej dobe im zodpovední činitelia napriek snahe a sľubom nevedeli vyhovieť v dohľadnom čase. Túto situáciu využil Pelikán a založil v obciach svoje zbory. Ani v jednej z obcí však nezískal všetkých, pripojila sa k nemu vždy iba časť veriacich. Pelikán však zažiadal štát o zákonné uznanie svojej cirkvi. To bolo zamietnuté, keďže tieto zbory nespĺnili prakticky žiadnu z podmienok pre úradné uznanie cirkvi, v prvom rade čo sa počtu členov týka. Vo Veľkej založil aj seminár na výchovu kňazského dorastu, ktorý však čoskoro pre nedostatok financií zanikol. Svoje názory prezentoval v časopise *Pravda*, ktorý spolu s vojenským farárom T. Báľentom a mošovským farárom M. Hlaváčom vydával v rokoch 1921-22. Prezentovanými názormi a útokmi proti predstaviteľom cirkvi vyvolala *Pravda* ostrú diskusiu aj v cirkevnej tlači. Cirkevné listy z novembra a decembra 1921, č. 11-12 uverejnili „*Ohlas Generálnej rady cirkvi evanjelickej a.v. na Slovensku slovenským evanjelikom a. v. v Amerike*“, kde predstavitelia cirkvi (J. Janoška, E. Šimko a V. Čobrda) rozhodne protestovali proti Pelikánovej misii na Slovensku. Jeden z najväčších problémov, ktorý Pelikán spôsobil je podľa autorov *Ohlasu* podpora maďarizačných tendencií, ktorých uskutočňovatelia sa odvolávajú práve na argumentáciu farára Pelikána o nelegitímnosti Generálnej rady a o čiastočnom vyzdvihnutí autonómie.²⁸ V polovici 20-tych rokov sa situácia okolo pelikánovského hnutia upokojila (posledný článok zaoberajúci sa problémom Pelikánovho hnutia vyšiel v C. Listoch v októbri 1924, č. 19-20).

Je zaujímavé, aký silný ohlas vzbudilo toto hnutie. Hoci prakticky trvalo pár rokov, Pelikán založil len dva zbory (aj tie nie jednotné) a jeden časopis vydávaný na Slovensku dokonca iba dva roky! Na prvý pohľad nie veľmi

28 Cirkevné listy 35, november-december 1921, 11-12, s. 257-260.

významná epizóda, ktorá sa z času na čas vyskytne v živote každého spoločenstva. Koreň problému treba hľadať v tom, že Pelikán zasiahol ECAV na Slovensku v jej veľmi citlivom období formovania sa po dlhom období útlaku. Práve v tomto čase potrebovala cirkev o to väčšiu jednotu. Každý vnútorný rozpor totiž ihneď využili domáci aj zahraniční neprajníci na svoju agendu – teda spochybňovať, rozvracať, útočiť všetkými možnými prostriedkami. Pelikán zároveň postupoval pri presadzovaní svojich názorov veľmi necitlivo až arogantne (aspoň podľa toho, čo uvádzajú C. Listy ako citácie časopisu Pravda), čo celkom prirodzene vyvolalo ostrý protest tých, ktorí sa o vznik a konštituovanie cirkvi pričínili najviac.

Problém so samostatnou synodou vo Veľkej a Eliašovciach sa definitívne doriešil až koncom tridsiatych rokov, kedy sa pozitívne vyjasnil vzťah k Evanjelickej luteránskej synode v Amerike. Zvlášť návšteva farára tejto synody Gonu na Slovensku v roku 1937 prispela k prekonaniu a urovnaniu mnohých prechmatov jeho kolegu Pelikána. Oba zbory sa v tomto období vrátili do zväzku ECAV.

Cirkev a štát

Po prevrate a vzniku nového štátu bolo nutné riešiť aj otázku jeho vzťahu k cirkvám. Parlamentná demokracia budovaná v ČSR po vzore hlavne Francúzska s nie zanedbateľným zastúpením socialistov v parlamente predpokladala odluku cirkvi od štátu. Hlavne v Čechách došlo v prvých rokoch po vojne k silným antikatólickým tendenciám, ktoré sa prejavili napríklad v hnutí „Preč od Ríma“. Z rímskokatolíckej cirkvi v tomto období vystúpilo okolo 1,5 milióna členov.²⁹ Bolo to spôsobené hlavne trpkými skúsenosťami so striktnou katolíckou Habsburskou monarchiou. Na Slovensku takéto tendencie neexistovali, pretože náboženská situácia v Uhorsku bola iná. Jednak väčšina Slovákov v tom čase boli rímskokatolíci (štatistika ľudu z roku 1919 uvádza percentuálny počet 70.85³⁰) a religiozita obyvateľstva bola tradične na vyššej úrovni ako v Čechách. Zároveň odpor k maďarizačným snahám sa na Slovensku nevnímal v takom úzkom spojení s rímskokatolíckou cirkvou, ako v Čechách. Maďarizačné snahy sa totiž presadzovali prostredníctvom všetkých registrovaných cirkví.

---

29 ŽILÁK, O.: *Dejiny ECAV na Slovensku v rokoch 1918-1948*. In: *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry III*, s. 113.

30 *Štatistika náboženství (cirkví) r. 1919 a 1921*. In: *Almanach cirkvi evanjelickej a.v. na Slovensku z rokov 1919-1928 (do roku 1930)*, s. 22.

Vláda ČSR dočasne prebrala uhorské zákony týkajúce sa vzťahu cirkvi a štátu. Tie vo vzťahu k cirkvám rozoznávajú I. zákonom recipované (mali nárok na plnú štátnu pomoc a podporu), II. zákonom uznané (fungovali skôr ako spolky podľa súkromného práva) a III. zákonom neuznané cirkvi.³¹ Československé zákonodarstvo teda vnímalo ECAV na Slovensku ako recipovaných, z čoho vyplývali pre cirkev viaceré výsady: štátnu podpora, ochrana a pomoc, svoje verejnoprávne postavenie.

Už v § 1 Nariadenia o dočasných ustanoveniach pre cirkev ECAV na Slovensku č.875/1919 „zabezpečuje sa právo samospravovania (autonómia) v takých rozmeroch, v akých ho mala, kým patrila do bývalého uhorského štátu...“ a §10 znie: „Česko-slovenská republika vypláca cirkvi Ev. a. v. na Slovensku a jej ústavom všetky podpory, ktoré jej bývalý uhorský štát vyplácal“.³² Avšak spomenuté dôvody dávali tušiť, že ide o nariadenia skutočne iba dočasné. 2. októbra 1919 sa na podnet ministra školstva a národnej osvety uskutočnila v Prahe porada o tejto háklivej otázke, avšak bez oficiálnej účasti zástupcov slovenskej Ev. a. v. cirkvi za klub slovenských poslancov sa na porade zúčastnil Vladimír Čobrda, ktorý proti tomuto faux pas protestoval.³³

Ďalšie podobné stretnutie sa uskutočnilo 11. decembra 1919, na ktorom sa už zúčastnili delegáti za slovenskú ECAV, menovite Juraj Janoška, Samuel Zoch, Ján Šimkovic, Milan Ivanka a Ján Vanovič. Predniesli uznesenie slovenských evanjelikov prijaté na stretnutí 20. októbra 1919 v Liptovskom Sv. Mikuláši, v ktorom sa v zásade s rozlukou stotožňujú, avšak musí byť voči všetkým cirkvám spravodlivá, dozor štátu sa priznáva, cirkvi by však nemali byť ponížené na úroveň spolkov.

Háklivá otázka sa znova dostala do povedomia verejnosti po tom, čo 20. mája 1920 podal socialistický poslanec Bartoška v Národnom zhromaždení návrh zákona o odluke cirkvi od štátu. Návrh však v konečnom dôsledku vyznel skôr ako snaha o obmedzenie cirkevnej aktivity, resp. jej kontrolu zo strany štátu. Čiže nešlo ani tak o oddelenie cirkvi od štátu, ako skôr zastavenie štátnej podpory, zoštátnenie škôl a dôsledný štátny dozor nad cirkevnými

31 VESELÝ, D.: c. d., s. 355.

32 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č.1, nariadenia o dočasných ustanoveniach pre ev. a. v. cirkev na Slovensku č. 875/1919.

33 VESELÝ, D.: c. d., s. 350.

aktivitami.³⁴ To bol zrejme jeden z dôvodov, prečo návrh zákona v parlamente neprešiel.

Synoda v Trenčianskych Tepliciach upresnila požiadavky formulované už v októbri 1919. Argumentácia v prospech oddelenia cirkvi od štátu sa opierala hlavne o negatívne skúsenosti z čias fungovania v rámci uhorského štátu, kde štátna podpora cirkvi znamenala často bránu presadzovaniu štátnej politiky, tá zasa znamenala maďarizáciu všetkými možnými prostriedkami. Ďalším argumentom bola jednoznačne prijatá a presadzovaná zásada autonómie cirkvi, ako to vyjadril prvý generálny dozorca dr. Ján Vanovič vo svojej úvodnej reči: „V zásade stojí naša cirkev na stanovisku odluky od tých čias, odkedy máme svoju samosprávu, lebo veď samospráva je v podstate odlukou od štátu...“³⁵ Zároveň sa cirkev bránila odňatiu škôl, hlavne tých, ktoré vybudovala z vlastných prostriedkov. Rovnako žiadala od štátu zabezpečenie vyučovania náboženstva aj na štátnych školách. Ďalšou podmienkou bolo spravodlivé prerozdelenie majetku pre všetky cirkvi a rozluka dohodou, nie jednostranným diktátom štátu. 13. februára 1926 na schôdzi v Prahe sa českí aj slovenskí evanjelici združení v Kostnickej Jednote uzniesli na rezolúcii adresovanej vláde v zmysle urýchlenia rozluky cirkvi a štátu. Motiváciou bola tentokrát snaha rímskokatolíckej cirkvi za každú cenu udržať štátnu podporu pre cirkvi, tzn. hlavne pre vlastný prospech. Toto československí evanjelici vnímali ako krivdu tiahnucu sa ešte z dôb pobelohorskej porážky. Apelovali preto na štát v zmysle urýchlenia majetkovo spravodlivej odluky všetkých cirkví od štátu.³⁶

Protesty proti odluke smerovali proti nie vždy šťastne volenej forme, ako ju uskutočniť. Zároveň navrhovatelia odluky nie vždy dokázali dostatočne rozlíšiť rôzne typy cirkevných zariadení a často dávali najavo hlavne odpor voči cirkvi rímskokatolíckej.

Koncom dvadsiatych rokov sa možnosť oddelenia cirkvi od štátu zdala už dosť nereálnou. Jednak v januári 1928 uzavrela ČSR s Vatikánom *Modus vivendi*. Predchádzajúci rok sa dokonca do vládnej koalície dostala aj katolícka Slovenská ľudová strana. V 30. rokoch sa politická situácia začala vyostrovať natoľko, že otázka rozluky cirkvi a štátu prestala byť aktuálna. Po rozpade ČSR a vzniku Slovenského štátu pod vedením HSL'S sa o tejto otázke už nedalo uvažovať vôbec.

34 Zaujímavú reakciu na uvedený návrh zákony prináša dvojčíslo Cirkevných listov z augusta-septembra 1920. Ide o referát M. Rázusa prednesený na zhromaždení dištriktuálnej rady Východného dištriktu v Lipt. Sv. Mikuláši.

35 Cirkevné listy 37, marec 1923, 5-6, s. 108.

36 Cirkevné listy 40, február 1926, 3, s. 46.

Vzťahy s inými cirkvami v ČSR a v celosvetovom meradle

Postoj slovenskej ECAV k iným vierovyznaniám bol v čase prvej republiky tiež poznačený rokmi nedávno minulými. V živej pamäti ostávala snaha vytvoriť úniu medzi uhorskými kalvínmi a evanjelikmi a. v., proti ktorej rozhodne vystúpil J. M. Hurban. A opäť tu nemožno hovoriť o nejakej exkluzivite, prípadne duchovnej pýche. Šlo skôr o rozoznanie politického podtónu, ktorý sa za propagovanou úniou skrýval. Na druhej strane užšie kontakty so slovenskými predstaviteľmi rímsko-katolíckej cirkvi, s ktorou mali evanjelici tradične skôr napäté vzťahy, boli spôsobené spoločným bojom za národné a rečové práva Slovákov v Uhorsku (spolupráca pri zakladaní a vedení Matice slovenskej, Slovenskej muzeálnej spoločnosti a pod.). Pozrime sa teraz na situáciu v novej republike vo vzťahu k jednotlivým cirkvám, s ktorými evanjelici prichádzali do kontaktu.

Kontakty s najväčšou cirkvou na Slovensku – rímskokatolíckou – boli skôr rozpačité. Treba však spomenúť úradné pozvanie, ktoré dostali predstavitelia ECAV pri príležitosti vysviacky prvých troch slovenských rímskokatolíckych biskupov, ktorá sa konala 13. februára 1921. Biskup Janoška pri tejto príležitosti zaslal pozdravný telegram a biskup S. Zoch sa osobne zúčastnil na slávnosti a pozdravil biskupov.³⁷ Podobne sa zachovali aj katolícki predstavitelia. Na inštalácii prvých evanjelických biskupov v Liptovskom Mikuláši ich pozdravil prepošť Karol Medvecký.

Tu treba spomenúť aj kontakty evanjelického kňaza a spisovateľa Martina Rázusa s katolíckym kňazom Andrejom Hlinkom, hoci šlo skôr o politickú, ako cirkevnú tému. Ich korektný vzťah vychádzal hlavne zo spoločného cieľa, ktorým bola autonómia Slovenska. To viedlo v roku 1932 k spojeniu SNS a HSLS do autonomistického bloku.³⁸ (V roku 1935 sa autonomistický blok rozpadol kvôli nespokojnosti viacerých popredných predstaviteľov SNS so spoluprácou s ľudákmi.) Táto spolupráca nadväzovala na spoločné národnostné snahy v čase tvrdej maďarizácie v 19. storočí. Ako príklad sa uvádzala spolupráca evanjelického kňaza Karola Kuzmányho a rímskokatolíckeho biskupa Štefana Moyzesa.

Kontakt s reformovanou cirkvou, napriek už spomínanému zápalistému boju proti vzájomnej únii v 19. stor., bol nadštandardný. Odzrkadlil sa napríklad vo vzájomných návštevách biskupov na synodách (ref. biskup Czinke

37 RUPPELDT, F.: *Sťky i inými cirkvami v ČSR*. In: *Almanach cirkvi evanjelickej a.v. na Slovensku z rokov 1919-1928 (do roku 1930)*, F. RUPPELDT (zost.), Martin 1930, s. 63.

38 *Politické strany na Slovensku 1867 – 1989*, E. LIPTÁK (zost.), Bratislava 1992, s. 106.

v Trenčianskych Tepliciach a ev. biskup Zoch na synode reformovanej cirkvi v Leviciach). Ďalej reformovaná cirkev, hoci prevažne maďarská, vyšla v ústrety svojim slovenským členom zriadením slovenského seniorátu, čo tiež nemalou mierou prispelo k dobrým vzťahom s prevažne slovenskou ECAV. V prípadoch núdze a potreby boli farári oboch cirkví ochotní navzájom si vypomôcť. Obe cirkvi mohli rozvíjať vzájomné vzťahy aj v rámci *Aliancie pre mierovú prácu cirkví*.

Najživší a najsrdečnejší kontakt sa udržoval s Českobratskou cirkvou evanjelickou. Už na prvom sneme českých evanjelikov v decembri 1918, kde vznikla únia tamojších kalvínov a luteránov, boli prítomní traja predstavitelia slovenskej ECAV. Delegáti z Českobratskej cirkvi evanjelickej (ďalej ČCE) prišli na Slovensko v septembri nasledujúceho roku, kde podnikli návštevy viacerých zborov. Podobné turné absolvovali aj o rok neskôr. Prakticky pri všetkých dôležitejších slávnostných udalostiach si obe cirkvi vymieňali pozdravy a priateľské návštevy. Isté rozladenie vo vzájomných vzťahoch prinieslo rozhodnutie ČCE z roku 1927 o ustanovení vlastného zriadenia na Slovensku, hoci doteraz veriacich tejto cirkvi duchovne zaopatrovala ECAV na Slovensku. Avšak historicky podložené blízke vzťahy s dedičmi českej reformácie ostávali na veľmi dobrej úrovni.

Vzťahy s českými evanjelikmi posilnilo aj založenie slovenskej pobočky Kostnickej Jednoty – pôvodne združenie českých evanjelikov, po vzniku republiky združenie československých evanjelikov – v Martine 30. septembra 1920.³⁹ Po roku 1922 však kvôli iným naliehavším problémom a istým nedorozumeniam práca Kostnickej Jednoty na Slovensku prakticky skončila, hoci pobočky v Turčianskych Tepliciach a v Bratislave vo svojej činnosti pokračovali aj naďalej.

Pro-ekumenické smerovanie ECAV sa začalo prejavovať už v prvých rokoch jej existencie v ČSR. Fedor Ruppeltdt ho zdôvodnil na zasadaní Generálnej rady 30. 9. 1920 počas svojho referátu o pobyte v zahraničí, hlavne v Británii: *„...po vojne vzbudzuje sa v celom kresťanskom svete túžba za sblížením sa a spoločnou prácou kresťanstva, ktoré i v rozličných historických cirkvách a formách predsa má zachovať a vskutku aj má mnohé veci spoločné.... Hľadať styky s inými kresťanskými cirkvami núti nás aj tá okolnosť, že v cudzine sú povedome rozširované o nás, o našej cirkvi ... také zvesti, ktoré*

---

39 RUPPELDT, F.: *Styky i inými cirkvami*, s. 67.

*sú falošné a môžu nám mnoho škodiť.*⁴⁰ Za ďalší dôležitý dôvod, prečo sa neuzatvárať pred dialógom a spoluprácou s inými cirkvami Ruppeldt považoval možnosť efektívnejšieho vplyvania na verejný aj politický život v povojnovej Európe zasiahnutej ľavicovým hnutím. Na pozadí snáh o čistotu učenia za akúkoľvek cenu sú tieto dôrazy, ktoré nakoniec prijala celá cirkev za svoje, veľmi pokrokové a prezieravé a svedčia o rozhl'adenosti jej predstaviteľov. Samozrejme, že sa nestratil dôraz na zachovanie vernosti Symbolickým knihám. Preto sa ani slovenská ECAV nepridala k únii českých evanjelikov augsburského vyznania a reformovaných z roku 1918. Snaha neupadnúť do žiadneho z extrémov sa ukázala ako životaschopná a pre mladú cirkev v mladom štáte najužitočnejšia.

Na poli medzicirkevnej spolupráce v rámci ČSR je dôležité spomenúť ešte pôsobenie našej cirkvi vo Zväze evanjelických cirkví v ČSR. Išlo o federáciu združujúcu šesť cirkví: Českobratskú cirkev evanjelickú, Evanjelickú cirkev augsburského vyznania v Sliezske, Jednotu Bratskú, Jednotu Chelčického, Evanjelickú cirkev metodistickú a ECAV na Slovensku. Zasadou federácie bolo skôr vytvárať platformu na spoločnú obranu členských cirkví, nie snažiť sa o unifikovanie alebo zasahovanie do záležitostí učenia a praxe zúčastnených cirkví. To bol nakoniec zásadný argument pre vstup do tejto organizácie.

Aby bol zoznam kontaktov ECAV na Slovensku úplný, treba spomenúť ešte jej účasť vo svetových luteránskych organizáciách, konkrétne Lutherischer Bund, Allgemeine ev. luth. Konferenz a Lutherischer Weltkonvent, rovnako ako v interkonfesijných hnutiach: Svetová Evanjelická Aliancia, Svetová aliancia pre pokojovú prácu cirkví, Svetová konferencia viery a správy: Faith and Order a Svetová konferencia pre praktické kresťanstvo: Life and Work. Dôvod tohto širokého zapojenia sa do najrôznejších, či už evanjelických-luteránskych alebo nadkonfesijných organizácií bol spomenutý v súvisi s referátom F. Ruppeldta pri jeho prvej zahraničnej ceste do Británie. Práve Ruppeldt sa počas života cirkvi v prvej Československej republike najviac zúčastňoval na zasadaniach a stretnutiach rodiacich sa ekumenických hnutí, čo neostalo bez praktickej odozvy vo forme zviditeľnenia malej a prakticky neznámej cirkvi v strednej Európe.

40 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č.1, zápisnica o zasadnutí Generálnej rady v Martine 30. septembra 1920, s. 12.

Cirkevné školstvo

Školstvo predstavovalo pre ECAV historicky veľmi dôležitú súčasť vlastnej existencie. Tak tomu bolo aj v Uhorsku. Československá republika sa čoskoro po svojom vzniku zaviazala prevziať záväzky uhorského štátu voči cirkvi (zákon 875/1919), čo sa týkalo aj cirkevného školstva. Avšak veľmi skoro sa ukázalo, že prevládajúci sociálno-demokratický politický prúd spoločne so silným odporom voči klerikalizmu v Čechách bude viesť smerom k poštátneniu cirkevných škôl. Konkrétne išlo hlavne o školy stredné, keďže peniaze na vydržiavanie ľudových škôl štátu chýbali. Diskusia o poštátnení cirkevných stredných škôl veľmi intenzívne prebiehala aj v Cirkevných listoch. Na strane odporcov poštátnenia prevládali argumenty o historickom opodstatnení a dôležitosti spravovania škôl cirkvou: „...*temer v každej, i v najchudobnejšej dedinke máme dva paláce: jeden voláme chrámom a druhý školou, a oba tieto paláce sú vlastne školou, lebo dľa nášho učenia chrám je školou pre dospelých a škola je chrámom pre malých; v chráme je kňaz učiteľom a v škole je učiteľ kňazom.*“⁴¹ Z toho sa odvodzuje aj vyššia mravná úroveň žiakov cirkevných škôl, ich neodškriepiteľný prínos na poli národnooslobodzovacieho boja.

Na druhej strane cirkevné školy čoraz viac pociťovali nedostatok financií oproti školám štátnym. Percentuálne zastúpenie žiakov ev. a. v. vierovyznania bolo stále nižšie, cirkevné povedomie profesorov údajne klesalo tiež.⁴² Pri takomto stave boli vysoké náklady na zabezpečenie vyučovania považované za luxus. Platy učiteľov cirkevných škôl tiež nedosahovali úroveň plátov učiteľov štátnych. Asi najväčšou krivdou bolo dôchodkové zabezpečenie učiteľov. Tí, ktorí odišli do dôchodku pred rokom 1918 ostali odkázaní na pôvodné, v Uhorsku platné zákony o výške dôchodku, ktoré však samozrejme nezohľadňovali zmenu meny a devalváciu. Aj tento problém mal riešiť tzv. Malý školský zákon č. 226/1922, ktorý predĺžil povinnú školskú dochádzku zo 6 na 8 rokov a zaviedol fakultatívne vyučovanie náboženstva alebo občianskej výchovy. Platy učiteľov však zákon neriešil. Až v roku 1926 priznal zákon č. 140 cirkevným učiteľom rovnaké príjmy, ako učiteľom štátnym a problém penzistov sa vyriešil až zákonom č. 70 zb. z roku 1930.⁴³

Rozhodujúce stretnutie predstaviteľov cirkvi a štátu ohľadom tejto témy sa odohralo 22. mája 1923 v Bratislave za účasti vedenia cirkvi a zástupcov

41 Cirkevné listy 37, júl 1923, 14, s. 293.

42 Cirkevné listy 38, október 1924, 19-20, s. 362.

43 MICHALIČKA, V.: *Školstvo ECAV na Slovensku*. In: *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry III.*, s. 288.

Ministerstva školstva a národnej osvety. Generálny dozorca dr. Ján Vanovič predniesol oficiálne stanovisko ECAV na Slovensku, v ktorom vyjadril ľútosť nad stratou stredných škôl, ktorých sa cirkev nevzdáva rada, ale vzhľadom na neúnosné finančné náklady nemá inú možnosť. Cirkev stratila gymnáziá v Spišskej Novej Vsi, Banskej Bystrici, Bratislave, Rimavskej Sobote, Banskej Štiavnici, Rožňave a učiteľské ústavy v Banskej Štiavnici a Prešove. Evanjelické gymnáziá v Prešove a v Kežmarku si cirkev udržala až do roku 1928, keď boli čiastočne poštátnené, pričom sa podarilo udržať ich evanjelický charakter.

Problém právneho vzťahu medzi cirkvou a strednými školami pramenil v rozdielnom dedičstve školského zákonodarstva v Uhorsku (kde boli stredné cirkevné školy bežné a ich existencia ošetrovaná patričnými zákonmi) a Rakúsku (kde cirkevné stredné školy jednoducho neexistovali). Československé zákonodarstvo prevzalo rakúsky model a snažilo sa ho aplikovať aj na slovenské pomery, z čoho potom vznikali nedorozumenia a nedoriešené otázky, konkrétne v prípade spomenutých štátnych-cirkevných gymnázií v Prešove a Kežmarku.

Ľudové školy zatiaľ ostali v zásade cirkevné, hoci mnohé zbory sa ich hlavne kvôli materiálnej núdzi vzdali. V roku 1933 spôsobil návrh nového školského zákona z dielne ministra školstva dr. Ivana Dérera ostrý protest cirkví. Žiadal v ňom takmer úplné poštátnenie ľudových škôl a taktó zrovnoprávnenie a zjednotenie školstva v republike. Túto snahu vnímali cirkvi ako ťažké zasahovanie do svojich privilégií, jednak s ohľadom na postupnú snahu o vytlačanie vyučovania náboženstva zo škôl, dokonca o poštátnenie cirkevných budov nadobudnutých vlastnými prostriedkami. Návrh však nakoniec nebol uplatňovaný v praxi.

Veľmi dôležitým článkom v živote cirkvi bola a aj je výchova kňazského dorastu. V Uhorsku pred prevratom fungovali tri teologické akadémie, z toho na území Slovenska dve: v Prešove a v Bratislave. Prešovská Teologická akadémia Kolégia bola hneď po prevrate zrušená. V septembri 1919 prevzal biskupský administrátor Zoch budovu bratislavskej Teologickej akadémie, čím sa začala písať nová kapitola v jej pôsobení. Premenovaná bola na Slovenskú ev. a. v. teologickú akadémiu a prvý akademický rok slávnostne otvorili 20. októbra 1919.⁴⁴ Pôsobilo tu šesť katedier slovenských a jedna pre nemeckých poslucháčov. Na žiadosť dekana Bodického Generálna rada v roku 1921

---

44 DANIEL, D., P.: *Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity J. A. Komenského v Bratislave*. In: *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry III.*, s. 237.

odsúhlasila premenovanie školy na Teologickú ev. a. v. vysokú školu v Bratislave na Slovensku.⁴⁵ Rozbehlo sa riadne vyučovanie a zároveň zápas o uznanie štatútu štátnej fakulty. Napriek tomu, že vládny návrh bol podaný už v roku 1924, evanjelici sa dočkali plnohodnotnej fakulty až o desať rokov, v 1934, kedy oficiálne vznikla *Československá štátna evanjelická teologická fakulta v Bratislave* s promočným aj habilitačným právom, hoci zatiaľ mimo zväzku univerzity. Zároveň zazneli hlasy varujúce pred odcirkevním fakulty a vyzývajúce k tomu, „aby pri zriadení fakulty chránené boli záujmy a práva cirkvi, najmä pri menovaní profesorov a kontrole kňazského dorastu“.⁴⁶ Ďalšia zmena názvu školy sa odohrala v súvisi so zmenou politickou. V roku 1939 bola teologická fakulta premenovaná na Slovenskú evanjelickú bohosloveckú fakultu. Včlenenia do Univerzity J. A. Komenského sa však dočkala až v roku 1990, čo je však už obdobie mimo rámca tejto práce.

Cirkevné spolky, konferencie, časopisy

Za účelom podpory a rozvoja aktívneho cirkevného života po prevrate začali vznikať rôzne spolky a združenia. Prvým z nich bol *Hurbanov kruh evanjelickej teologickej mládeže* (vznikol v roku 1919), ktorý bol založený za účelom samovzdelávania sa teológov. Práve odtiaľto vyšiel prvý podnet k diskusi o poslovenčení služieb Božích. Referát poslucháča teológie Š. Adamoviča na túto tému uverejnili aj *Cirkevné listy*⁴⁷. Napriek silnému odporu sa však tento proces postupne rozbiehal (v roku 1932 vyšiel slovenský Prídavok nábožných piesní, r. 1942 slovenský preklad Novej Zmluvy; ostatné bohoslužobné knihy, ako aj slovenský preklad Starej Zmluvy vychádzali postupne až od roku 1952 – Žalmy, do roku 1992 – Evanjelický spevník).

Počnúc rokom 1920 sa opäť začali každoročne konať pastorálne konferencie. Ich cieľom bolo vnútromisijne pôsobiť na oživenie cirkevných zborov, pričom členmi mohli byť len slovenskí farári. Pre všetkých ev. kňazov bez rozdielu národnosti a so zámerom „hájiť duševné i hmotné, spoločenské i politické záujmy ev. a. v. kňazov na Slovensku“⁴⁸ v roku 1921 vznikol stavovský *Spolok evanjelických kňazov* (tzv. „Spevák“).

45 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č.1, zápisnica zo zasadnutia Generálnej rady ev. a. v. cirkvi na Slovensku 24. a 25. novembra 1921, s. 29.

46 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č. 2, zápisnica zo zasadnutia Generálneho konventu 30. 11. 1934, s. 5.

47 *Cirkevné listy* 41, február 1927, 3, s. 49.

48 *Cirkevné listy* 35, november-december 1921, 11-12, s. 285.

S cieľom vzdelávať svojich členov vo vyučovaní náboženstva, v zlepšovaní metodiky a podobne vznikol v roku 1925 *Spolok ev. a. v. učiteľov a katechétov na Slovensku*.

V roku 1927 z iniciatívy biskupa Zocha vznikol spolok pre manželky evanjelických farárov s názvom *Spolok ev. a. v. faráriek na Slovensku*.

V tom istom roku zo zreteľom na evanjelických vysokoškolákov začal pôsobiť *Kuzmányho kruh evanjelických akademikov*.

Dobročinné a charitatívne pôsobenie si dali za cieľ viaceré laické spolky na pôde Ev. a. v. cirkvi: *Slovenská evanjelická jednota* (SEJ, vznik r. 1920, sídlo v Klenovci), *Jednota evanjelických žien* (JEŽ, 1923) a *Jednota evanjelických mužov* (JEM, 1934). Do tejto sféry celkom prirodzene patrí diakonia, ktorá sa na Slovensku v rámci cirkvi začala organizovať už 18. storočí. Jej začiatky sú spojené s nemeckým bratislavským zborom na pôde ktorého postupne vznikli evanjelické sirotince pre chlapcov a dievčatá, Evanjelická nemocnica, starobinec a aj Materský domov diakonís. Ďalšími strediskami diakonie bola Stará Turá a Liptovský Svätý Mikuláš, kde bol v roku 1935 založený Materský domov diakonís. Na boj proti alkoholizmu sa sústreďoval abstinentný spolok *Modrý kríž* (ktorý však vznikol ešte pred vojnou).

Mladí evanjelici sa prvýkrát v nových pomeroch stretli na Zjazde evanjelickej mládeže v r. 1922 v Banskej Bystrici. Zjazd položil základ pre vznik cirkevnej mládežníckej organizácie pod názvom *Združenie evanjelickej mládeže* (SEM). O dva roky sa konštituoval *Zväz evanjelickej mládeže*,⁴⁹ ako centrálny orgán pre miestne združenia. Tajomníkom sa stal Emil Boleslav Lukáč. Nezabudlo sa ani na najmladších, ktorým bola určená *Nedelná škola evanjelickej mládeže*. Podobne dorast sa združoval v spolku *Dorast evanjelickej mládeže* (DEM).

Hurbanova evanjelická spoločnosť literárna, ktorá vznikla z iniciatívy Samuela Zocha si kládla za cieľ vydávanie a šírenie evanjelickej literárnej tvorby. Vznikla v roku 1927.

V roku 1935 vznikla za účelom rozvíjania vedy, umenia, kultúry v evanjelickej duchu pod záštitou S. Osuského *Štúrova evanjelická spoločnosť v Bratislave*. Jej vznik bol motivovaný aj snahou o prezentovanie histórie evanjelickej cirkvi a jej prínosu pre národ tvárou v tvár stále silnejúcim snahám o reinterpretáciu dejín v prospech rímskokatolíckej cirkvi, ktoré vychádzali hlavne z kruhov blízkych SĽS.

49 Skratka ostala tá istá, (SEM), podľa vtedajšieho pravopisu..

Na tomto mieste je nutné ešte spomenúť evanjelické časopisy, ktoré vychádzali v období prvej republiky. Viaceré vznikli ešte v 19. storočí, ako napr. *Cirkevné listy*, *Stráž na Sione*. Ľudový mesačník *Evanjelický Posol spod Tatier* začal vychádzať v roku 1910. V nových pomeroch celkom prirodzene začali vznikať ďalšie periodiká. V roku 1921 začal vychádzať časopis pre mládež *Nový rod*. Rovnako pre mladých bol určený časopis *Evanjelická Mládež* z roku 1927. Homiletický časopis *Ev. Kazateľ* vychádzal od roku 1924 pod redakčným vedením D. Fajnora. Snaha vytvoriť platformu pre publikovanie odbornejších teologických prác viedla k založeniu časopisu *Veda a viera*, ktorý však vychádzal iba štyri roky (1930-1933). Už spomínaná Štúrova evanjelická spoločnosť začala v roku 1937 vydávať časopis *Služba*, kde bola uverejňovaná okrem úvah a filozofických článkov aj beletria a poézia.

Zmena spoločenskej a politickej situácie

Prv, ako sa budeme venovať zmenám spoločenským a politickým, je nutné spomenúť personálne zmeny na postoch vedenia cirkvi. Keďže prvá ústava uzákonila doživotné pôsobenie vrcholných predstaviteľov cirkvi, ich voľby sa nekonali pravidelne, ale len v prípade uprázdnenia postu dištriktuálneho biskupa alebo dozorca. V roku 1928 zomrel prvý biskup Západného dištriktu Samuel Zoch. Na jeho miesto bol zvolený Dušan Fajnor.⁵⁰ Do funkcie ho spolu s biskupom Janoškom inštaloval aj švédsky aricibiskup Natan Söderblom.⁵¹ O dva roky na to sa udiala zmena aj na poste biskupa Východného dištriktu. Po zosnulom prvom generálnom biskupovi Jurajovi Janoškovi bol zvolený Vladimír Čobrda.⁵² Funkcia generálneho biskupa prešla na Dušana Fajnora, keďže bol starším v úrade. V roku 1933 zomrel a jeho nástupcom sa stal dr.

---

50 FAJNOR, Dušan (1876 Senica – 1933 Bratislava). Teologické štúdium Prešov, Rostock. Farár v Čáčove, Modre, senior, biskup Západného dištriktu, generálny biskup (od 1930). Právnik, filozof, redaktor. Pozri *EES*, s.106.

51 Ako zaujímavosť možno uviesť, že touto inštaláciou získali aj evanjelickí biskupi – a prostredníctvom nich aj nimi vysvätení kňazi – svojím spôsobom apoštolskú sukcesiu. Švédska evanjelická cirkev totiž vznikla z vôle kráľa a tak sa pôvodne katolícki biskupi stali evanjelickými, apoštolská postupnosť sa však neprerušila.

52 ČOBRDA, Vladimír Pavol (1880 Smrečany – 1969 Smrečany). Teologické štúdium Prešov, Bratislava, Erlangen, Dr. h. c. Husovej teologickej fakulty v Prahe (1935). Farár v Smrečanoch, Ružomberku, senior, biskup Východného dištriktu (od 1930), generálny biskup (od 1934). R. 1951 sa vzdal hodnosti gen. biskupa, r. 1953 hodnosti biskupa. Váznený 1944, 1962. Predseda Hurbanovej literárnej spoločnosti. Prekladal Žalmy a Novú zmluvu. Pozri: *EES*, s. 74.

Samuel Osuský.⁵³ Spolu s generálnym biskupom Vladimírom Čobrdom viedli cirkev do zániku prvej ČSR, počas slovenského štátu, až do nástupu komunistickej moci.

ECAV na Slovensku čelila v tridsiatych rokoch útokom na dvoch frontoch.

V tridsiatych rokoch sa na Slovensku začali čoraz viac presadzovať autonomistické tendencie vyvolané silne centralistickou pražskou vládou. S tým súviseli viaceré krivdy a nedorozumenia v česko-slovenských vzťahoch. Na slovenskej politickej scéne predstavovali autonomistický smer dve strany. Hlinkova slovenská ľudová strana (HSĽS) združujúca katolíckych politikov, vo svojich extrémnych prejavoch prejavovala silne nacionalistické tendencie podporované populárnym antisemitizmom a obviňovaním Čechov z neuhov na Slovensku. (Ako už bolo spomenuté do volieb v roku 1935 bola v koalícii so Slovenskou národnou stranou predstavujúcou evanjelické krídlo autonomistov. Aj kvôli neustále sa radikalizujúcim postojom aj voči evanjelikom, SNS z koalície vystúpila.) Nevôľu a isté obavy v evanjelických kruhoch vzbudzovala aj tendencia HSĽS vydávať sa za zástupcu všetkých Slovákov, rovnako heslá typu: „Jeden Boh, jeden národ, jedna strana“.

Ľudácke denníky Slováč a Slovenská pravda prinášali čoraz viac útočných článkov na adresu slovenských evanjelikov. Obviňovali ich z nedostatočného patriotizmu, z čechoslovakizmu, zo zrady Slovenska a slovenského národa. Za týmto účelom sa začali prehodnocovať dejiny, hlavne z dôb národnooslobodzovacieho zápasu Slovákov proti maďarizačným tendenciám. Zdôrazňovali sa zásluhy katolíkov, opomínali sa početne viac zastúpení evanjelici. Evanjelici sa bránili poukazom na národnostný zápas a nepopierateľný prínos v oblasti národného povedomia Slovákov v čase tvrdej maďarizácie. Dr. Samuel Osuský v roku 1938 zostavil za týmto účelom publikáciu *Služba národu*, kde podrobne vymenúva konkrétnych národovcov, ktorí prispeli nielen k oživeniu národného povedomia Slovákov, ale aj ku vzniku republiky.⁵⁴

Čo sa týka proceskej orientácie, slovenskí evanjelici mali už tradične blízko k Čechom, hlavne vďaka liturgickému používaniu slovakizovanej češtiny,

53 OSUSKÝ, Samuel Štefan (1888 Brezová pod Bradlom – 1975 Myjava). Teologické štúdium Bratislava, Erlangen, Jena, Lipsko, ThDr. (1922). Farár v Dačovom Lome, profesor a dekan Teologickej fakulty v Bratislave (1919-1950), tvorca jej ústavy, biskup Západného dištriktu, generálny biskup. Predseda SEM, predseda Hurbanovho kruhu teológov, predseda Štúrovej ev. spoločnosti, predseda Zväzu ev. cirkví v ČSR (1924-1934). Vážnený 1944, r. 1952 penzionovaný. Založil časopis *Služba*. Pozri: *EES*, s. 251-252.

54 *Služba národu*, S. Š. OSUSKÝ (zost.), Liptovský Sv. Mikuláš 1938.

hlbokej úcte ku Kralickej Biblii (práve tá spôsobila ostrú diskusiu ohľadom slovenského prekladu Biblie, resp. jeho nutnosti) a husitskému dedičstvu.⁵⁵ V pohnutých časoch bezprostredne po prijatí Mníchovskej dohody Generálne presbyterstvo na svojom zasadnutí 30. mája 1938 zareagovalo vydaním „Osvedčenia“, v ktorom vyjadrilo jednoznačnú podporu prezidentovi a vláde. Vyslovilo sa za nedotknuteľnosť štátnej suverenity ako aj hraníc republiky.⁵⁶

Na tomto mieste by som si dovoľil malý exkurz týkajúci sa otázky, prečo si menšinová evanjelická cirkev dokázala udržať ešte v 19. storočí pomerne viac národne uvedomelých farárov a veriacich oproti cirkvi rímskokatolíckej. Tento fakt vyplýva z už spomínaného zriadenia cirkvi – teda z autonómie. Ak by teda cirkevná vrchnosť zasahovala do voľby farárov, popierala by tak jeden zo základných pilierov fungovania cirkvi. Národne uvedomelé zbory si teda dokázali udržať farárov – národniarov, napriek maďarizačnému tlaku úradov, rovnako štátnych aj cirkevných. Rovnako treba spomenúť aj vzdelanie evanjelických kňazov, z ktorých mnohí študovali v Nemecku, absolvovali študijné pobyty v Británii a pod. Takýmto spôsobom získavali širší rozhľad a v prostredí upevňujúceho sa nacionalizmu v západnej Európe mohli prehlbovať vlastné národné povedomie.

Na uvedené skutočnosti nadväzuje aj ďalší často opakovaný argument zo strany ľudákov voči evanjelikom ohľadom ich favorizovania v štátnych službách prvej republiky na úkor katolíckej väčšiny. Evanjelici sa bránili tým, že vyratúvali krivdy, ktoré sami utrpeli zo strany centralistického a liberálneho režimu ČSR.⁵⁷ Na druhej strane je prirodzené, že pražské štátne orgány viac dôverovali evanjelikom kvôli ich spomenutému národnému povedomiu, vzdelaniu a väčšej lojalite, ktorú odôvodňovali poukazom na spoločné husitské korene.

Toto teda bol prvý „front“ zápasu slovenských evanjelikov. Ďalší paradoxne museli hájiť oproti liberalizmu politickej ľavice, ktorá mala silné zastúpenie hlavne v Čechách (hnutie „Preč od Ríma“ nasledujúce bezprostredne po prevrate, hnutie „Voľná myšlienka“ združujúce agresívnych ateistov). Tu sa problémy prejavovali hlavne v otázke už spomínaného cirkevného školstva

---

55 Tzv. husitské dedičstvo sa v tom čase vnímalo ako jeden z hlavných faktorov prípravy na úspešné presadenie sa reformácie na Slovensku. Avšak novší výskum ukazuje, že tento vplyv netreba preceňovať.

56 „Osvedčenie“ uverejnili *Cirkevné listy* 52, jún 1938, 13, s. 1.

57 Osuský v publikácii *Služba národu II.* uvádza viacero konkrétnych príkladov takýchto prechmatov. *Služba národu II.*, S. Š. OSUSKÝ (zost.), Liptovský Sv. Mikuláš 1947, s. 12-16.

a neschopnosti pražskej vlády ho jednoznačne doriešiť. Cirkev neustále bojovala proti viac či menej skrytému tlaku pošťatníť všetky úrovne vzdelávania. Učítelia cirkevných škôl boli znevýhodňovaní, na vedenie a údržbu budov, v ktorých školy sídlili, sa kládli čoraz väčšie nároky, vďaka čomu cirkev strácala jednu ľudovú školu za druhou.

Preto sa nedá hovoriť o nejakom nekritickej čechoslovakizme ani u predstaviteľov našej cirkvi, ako to vyjadril aj generálny biskup Vladimír Čobrda vo svojom príhovore na zasadnutí Generálneho presbyterstva v októbri 1938 v Martine: „*Je pravda, dialy sa chyby; aj my, slovenskí evanjelici mali sme svoje krivdy, ... domáhali sme sa oprávnených práv, ktoré by ľahko bolo bývalo uspokojiť pri dobrej vôli a akej-takej uznanlivosti a nebyť povestného rakušáckeho byrokratizmu, ktorý literou paragrafou ubíjal ducha a zabíjal život...*“ Avšak ako odpoveď radikálom, ktorí nekriticky odsudzovali všetko, čo sa udialo a vinili práve Čechov za všetky nedostatky na Slovensku v tom istom príhovore dodal: „... ale je pravda aj to, že mnohí (rozumej Česi) prišli k nám s úprimnou bratskou láskou, vedení jedine túžbou a snahou pomáhať nám Slovákom a prišli vtedy, keď sme ich veľmi, veľmi potrebovali a bez nich, bez ich pomoci by sme neboli bývali možní...“⁵⁸

V tomto zápase našiel cirkev 6. október 1938 a nové štátne pomery v teraz už autonómnej krajine na čele s predsedom vlády dr. Jozefom Tisom. Bolo jasné, že nové usporiadanie je autoritatívne, až totalitné. To sa ukázalo už pri voľbách 18. decembra 1938, keď bola predložená len jediná kandidátka. Práve spomenutý dvojnásobný zápas viedol k oficiálnemu postoju vedenia ECAV na Slovensku. Z úst generálneho biskupa zaznela na generálnom konvente z februára roku 1939 jednoznačná požiadavka „*za autonómne, samosprávne Slovensko v rámci Česko-Slovenskej republiky*“⁵⁹ a kritika oslavovania osoby Andreja Hlinku, ktorý bol známy svojimi antievanjelickými výroky a postojmi.⁶⁰ Celkovo sa v radikalizovanej spoločenskej situácii začali

58 Pod názvom „Osudove ťažké chvíle (Z prívetu gen. biskupa dr. Vladimíra P. Čobrdu na gen. presbyteriu dňa 26. októbra 1938 v Turčianskom Sv. Martine.)“ uverejnili Cirkevné listy z 11. novembra 1938, č. 23.

59 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku. Generálny konvent, č. 2, správa generálneho biskupa, ako je uvedená pod bodom 6 v zápisnici zo zasadnutia generálneho konventu 9. februára 1939 v Bratislave.

60 Sťažnosti smerovali hlavne proti údajným výrokom označujúcim evanjelikom za „vred národa“. Nepodarilo sa mi však vypátrať, či, kedy a kde tieto slová odzneli. Zároveň je treba uviesť, že Hlinka sa vyjadroval aj v zmysle „lepší evanjelik-národovec, ako katolíck-maďarón“.

prejavovať silné tendencie ľudkov stotožniť slovenskú národnosť s príslušnosťou ku rímskokatolíckej cirkvi. S týmto, samozrejme, vedenie ECAV súhlasí nemohlo, preto generálny biskup zároveň apeloval na vládu, aby prejavom nepodloženej a nespravodlivej neznášanlivosti urobila koniec. Takýto prísľub koniec-koncov biskup dostal od samotného predsedu vlády dr. Tisa na stretnutí v Prešove. Preto z jeho už citovanej správy zaznieva na druhej strane aj nádej a potešenie nad tým, že „Slovensko je kresťanskou krajinou“,⁶¹ v ktorej sú zákonom zamedzené aktivity ľavicových, komunistických, ale aj najrôznejších sektárskych hnutí. Iste tým vyjadril pocity mnohých obyvateľov Slovenska, vrátane evanjelikov, ktorí jednoznačnejšiu autoritatívnu vládu vítali ako záruku konsolidácie neuspokojivých pomerov na Slovensku.

Dvojznačnosť v náročnej dobe, kedy bolo veľmi zložité sa zorientovať, viedla k stavu, ktorý charakterizoval redaktor Cirkevných listov z 20. januára 1939 názvom svojho článku „Chaos medzi evanjelikmi“.⁶² Tento chaos ilustruje na príklade postoja k Hlinkovej garde, voči ktorej boli evanjelici zo začiatku naladení vyslovene negatívne, ale počas krátkeho času sa ich čoraz viac stalo členmi tejto organizácie. Až nakoniec na Generálnom konvente v roku 1939 zaznel referát pod názvom „Duchovné veliteľstvo HG“. Hlinkova garda tu bola predstavená ako organizácia, ktorá má „slovenský národ vychovať, zorganizovať a zjednotiť v duchu kresťansko-národnom.“⁶³ Zároveň bol menovaný evanjelický duchovný, ktorý mal na starosti práve evanjelických členov gardy. Nemožno sa teda čudovať, keď autor uvedeného článku charakterizoval stav cirkvi ako „bezradnosť, na každom kroku, nevyjasnenosť postoja na všetkých stranách a bezmocnosť našej evanjelickej vrchnosti.“⁶⁴ Tejto práci neprislúcha posudzovanie motívov, ktoré viedli práve k uvedeným dôsledkom. Historickým faktom ostáva, že zložitosť doby, ňou podmienené extrémne postoje a vyjadrenia na všetkých stranách a zároveň snaha využiť situáciu čo možno najvýhodnejšie, zbytočne neprovokovať štátnu vrchnosť, pôsobiť ako mierotvorná sila v čase, kedy málokto myslel na tvorenie pokoja – všetky tieto pohnutky viedli k tomu, že ECAV vstupovala do svojej existencie vo vojnových podmienkach nového štátu nie jednotne a teda ani nie

61 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č. 2, správa generálneho biskupa, ako je uvedená pod bodom 6 v zápisnici zo zasadnutia generálneho konventu 9. februára 1939 v Bratislave.

62 Cirkevné listy 45, január 1939, 2, s. 23.

63 ÚA ECAV Bratislava, f. Ústredné orgány ECAV na Slovensku, Generálny konvent, č. 2, zápisnica zo zasadnutia Generálneho konventu z 9. februára 1939, s. 35.

64 Cirkevné listy 45, január 1939, 2, s. 23.

najšťastnejšie. Ako prežila a ako sa zachovala tvárou v tvár týmto novým podmienkam, je už téma inej práce.

Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku prešla počas prvých dvoch desaťročí existencie nového štátu veľmi zložitým procesom. Od zápasu o samotnú a samostatnú existenciu, cez proces vlastného konštituovania sa, cez každodenný život a zápasy o vlastnú jednotu s neprajníkmi zvonku, či z vlastných radov. Zvlášť vo veľmi zložitej medzinárodnej situácii koncom tridsiatych rokov poznačených extrémami, bolo postavenie cirkvi, ktorá sa chcela extrémom vyhýbať, nie jednoduché. V každom prípade nie je našou úlohou odsudzovať alebo na druhej strane nekriticky vychvaľovať postoje cirkevných predstaviteľov, či jednotlivých farárov alebo laikov. Úlohou a cieľom je snaha porozumieť vlastnej minulosti, vziať si príklad zo všetkého pozitívneho (a určite toho nebolo málo), práve tak sa vyvarovať opakovania rovnakých chýb (ktorých iste nebolo oveľa menej, ako spomínaných pozitív).

Autor:
Mgr. Andrej ŽITŇAN
Evanjelické lýceum
Bratislava

Posudzovateľ:
Doc. David Paul Daniel, PhD.
Evanjelická bohoslovecká fakulta
UK Bratislava